

Inst. 1. Creatio unico instanti perficitur, conservatio autem pertinet ad sequentia instantia, duratque per successionem temporis; ergo creatio et conservatio directa non sunt eadem actio. Resp. dist. ant., creatio spectata, ut dans primam existentiam creaturae, unico instanti perficitur, C. ant. spectata, ut actio, quae conservat creaturis existentiam iam datam, N. ant. et cons. Creatio generatim est actio dans existentiam creaturae sive in primo sive in altero instanti; creatio quatenus dans existentiam creaturae in primo instanti, perficitur unico instanti; quatenus vero dans existentiam in secundo et sequentibus, non perficitur temporis puncto. Itaque conservatio, quamvis diu multumque duret, dici potest creatio.

Inst. 2. Absurde diceretur, Deum nunc creare mundum; ergo creatio differt a conservatione. Resp. dist. ant. absurde diceretur secundum usum loquendi, C. ant., proprie et philosophice loquendo, N. ant. et cons. Usus loquendi obtinuit, ut actio, qua Deus dat existentiam creaturis, vocaretur creatio, quando refertur ad primam existentiam, et conservatio appellatur, quando spectatur in ordine ad perseverantem existentiam, licet utraque actio sit eiusdem generis seu potius eadem operatio.

ARTICVLVS II.

De Deo primo motore.

I.

Creaturae pendent a Deo non tantum, ut sint

et esse perseverent, sed etiam, ut operentur. Atque in hoc consistit perfectum Dei in creaturas dominium, ut ipsa demonstrat idea entis infinite perfecti. Quapropter certum est et extra controversiam positum, actus creaturarum etiam liberos pendere a Deo. Quomodo autem explicanda sit illa dependentia actuum liberorum a Deo, disputant philosophi. Vt quaestionis status clare exponatur, praemittendae sunt definitiones aliquae. *Praemotio seu praedeterminatio generatim est: praevius quidam actus unius rei vel causae in aliam, quo haec ad actum determinatur.* Praemotio seu praedeterminatio relate ad voluntatem est motio praevia et antecedens voluntatis actum, qua motione voluntas ad aliquid agendum impellitur. Praemotio duplex distinguitur, alia *moralis, physica* alia. Praemotio *moralis* est: *invitatio quaedam, adhortatio, suasio, vel quaelibet alia impulsio ad aliquid agendum, sed quae consistere potest cum negatione actus.* Physica praemotio est: *praevia et antecedens impulsio ad aliquid faciendum, talis est natura sua, ut non possit consistere cum negatione actus, ad quem impellit.* *Concursus* in genere est: *cooperatio unius causae cum altera secundum huius exigentiam et indigentiam.* Itaque concursus Dei cum creatura definitur cooperatio Dei cum creatura agente pro exigentia et indigentia creaturae, quae ope et auxilio Dei destituta non valeret per se sola agere. Rursus concursus Dei duplex distinguitur: *mediatus* et *immediatus*. *Mediatus* est: *actio Dei conservantis potentiam agentem:* Dicitur mediatus, quia Deus producens et conser-

vans immediate potentiam agentem, mediante eadem potentia eundem effectum producit, ac proinde non adficit actum nisi mediate. Concursus *immediatus* est: *actio Dei ipsum actum creaturae cum creatura producentis*. Immediatus dicitur, quia cadit immediate in actum ipsum ita, ut effectus sit a Deo et a creatura simul agentibus. Vnde etiam dicitur *simultaneus*.

II. Aliqui volunt, omnes et singulos actus creaturae liberos etiam ordinis naturalis sive bonos sive malos pendere a Deo, tum per singularem praemotionem, tum per concursum simultaneum. Volunt alii, actus liberos in ordine naturali pendere tantum a Deo per concursum simultaneum. Nonnulli cum Durando solum Dei concursum mediatum ad actus liberos quoslibet creaturarum admittunt, voluntque, Deum non aliter ad eos concurrere, quam creando et conservando vim activam creaturis libere concessam ita, ut, ista vi activa semel donatae creaturae; non indigeant ulteriori actione Dei, quae eorum effectus immediate attingat. Haec opinio, si ad actus naturales restringatur, quamvis rationi humanae satis consona videatur, et a multis difficultatibus facile libera, paucos tamen habuit sectatores. Alii enim numero frequentiores et philosophi et theologi volunt, specialem esse Dei actionem, quae immediate attingat effectus creaturarum, et concursum immediatum, qualem superius explicavimus, admittunt. Haec autem sermonem habemus dumtaxat de actibus liberis in ordine naturali, ad quos edendos sufficit naturalis facultas nobis in creatione data, ut ad scribendum, deambulandum cet. Quod

autem spectat ad actus supernaturales, ad quos producendos auxilium supernaturale necessarium est, quales sunt actus charitatis, fidei cet. de his actibus quaestio ad theologiam pertinet.

III. Conscientiae testimonio cuique comperitum est, se naturali et necessario pondere inclinari ad amandum bonum in genere seu felicitatem, et *indeliberatis motibus* seu *primo primis* ferri ad quaecumque obiecta singularia, quae praeseferunt aliquam bonitatem et velut imaginem quamdam beatitudinis. Talis inclinatio et impulsio necessaria est vera praemotio physica, qua Deus impellit voluntatem. Quum enim voluntas creata huiusmodi inclinationem naturalem in se ipsa sentiat, nec eam pro arbitrio producat, necesse est, ut hanc ipsi Deus impreserit, continuoque conservet. In hac praemotio physica naturali, quae non differt a voluntate ipsa, nihil est, quod minimum officiat humanae libertati. Quemadmodum enim voluntas necessario et motibus indeliberatis fertur ad quaecumque obiecta singularia, quae ipsi exhibentur ut bona; ita potest iis motibus indeliberatis dare vel denegare consensum, et ex duobus bonis singularibus propositis hoc vel illud eligere, qui quidem posterior actus liber est. His praemissis, praesens questio tota in eo versatur, an Deus physice specialiter praedeterminet voluntatem creatam ad actus liberos naturales, per quos voluntas eligit hoc vel illud bonum, per quos consentit vel dissentit impulsionibus ad bonum aliquod singulare. Sed quum haec materia abstrusissima sola ratione discuti non possit, utriusque sententiae praecipua argu-

menta referemus, et deinde concursum immediatum adiuncta conclusione ostendemus.

*Adferuntur rationes, quibus probatur prae-
motio physica ad actus liberos
naturales.*

Primum argumentum. In actibus liberis, qui vires naturae non superant, voluntas creata est indifferens ad agendum vel non agendum; ergo se ipsam determinare non potest nisi a Deo physice praemoveatur. Nam mens non potest sese determinare nisi agat: sese determinare agere est; ergo si se ipsam sola sine praemotioe physica determinet, requiritur adhuc alia praedeterminatio, qua se determinet, seu qua agat tali modo. Circa hanc secundam determinationem, quae vera est actio libera, eadem est difficultas, et sic deinceps in infinitum. Ergo necesse est, ut prima voluntatis determinatio a Deo sit.

Respondent, non dari in mente humana determinationes determinationum in infinitum: mentem gaudere potentia sese determinandi vere activa, qua semetipsam determinat sine alia determinatione praeuia, quae eam efficeret mere passivam. Itaque I.^o ad bonum generatim tendimus necessario. II.º Intellectui obiciuntur bona singularia, quae quum non sint summum bonum, necessario non determinant. III.º Consideratis illis bonis mens ad ea prosequenda vel omittenda semetipsam active determinat, cuius determinationis vera causa est ipsa mentis actio. Si valeret argumentum propositum, in systemate praemotioe physicae ur-

geri eodem modo posset. Nam quum sese *determinare* sit revera agere, necesse foret, ut mens agere ad sese determinandum, atque ita requiretur secunda determinatio et secunda praemotio physica, et sic deinceps in infinitum.

Secundum argumentum. Voluntatis determinatio est aliquid positivum, aliquid reale, aliqua perfectio, quum sit actio: illa perfectio non erat in mente, antequam produceretur; atqui mens humana novam perfectionem in se producere non potest, nisi eam Deus producat; ergo voluntatis determinatio a Deo praemovente est. Mai. evidens est. Prob. min. Nemo potest dare, quod non habet, nec proinde plus quam habet; ergo ens creatum non potest sibi dare perfectionem, quam non habet, nec suas ullo modo perfectiones augere: ergo mens humana novam perfectionem in se producere non potest, ac proinde nec primam determinationem, nisi eam Deus producat, alioqui necessum foret, ut perfectionem illam e nihilo mens educeret.

Respondent, maximum esse discrimen inter substantiae creationem e nihilo, et modi alicuius in subiecto iam praeeistente generationem: facultatem activam sese varia ratione modificandi menti humanae a Deo esse concessam ita, ut possit mens novam modificationem, quam antea non habebat, in se producere. Illae enim mentis modificationes in activa quodammodo continentur, quum nulla esse possit activa potentia, nisi sit vera potentia agendi, ac proinde actiones antea non existentes formaliter producendi. Vnde, inquit, si argumentum probaret, iam foret concedendum,

mentem nulla ratione proprie agere posse, quum omnis actio in mente a Deo necessario fieret; mens ergo esset mere passiva, non libera, quod absurdum est. Immo sentimus et ipsi, mentem nostram a nobis modificari: ipsi volumus: voluntatis impetum cohibemus, prout videtur: ipsi etiam consensum, eaque conscientia cogitatio est seu mentis modificatio et perfectio, quae plane nostra est. Neque hoc quidquam divinae gloriae detrahit. Quod enim modificationes nostras procreemus per beneficium creationis, a Deo non a nobis habemus, quum praesertim Deus modorum productionem, quae a creaturis fit, et noverit et impedire, ut ei videtur, possit.

Tertium argumentum. Oportet, creaturas quam maxime a Deo pendere, non modo pro creationis et conservationis ratione, sed etiam in ipsis operationibus liberis, quod solent metaphysici ita efferre: *causas secundas pendere a prima in fieri, in esse atque in operari*. Deus enim summum dominium habet in creaturarum voluntates, potestque eas flectere et inclinare quocumque voluerit: estque earum primus motor; atqui haec summa creaturarum in suis actionibus liberis dependentia sine praedeterminatione physica intelligi et esse nequit; ergo ad determinationem voluntatis requiritur actio Dei praemoventis. Mai. constat. Prob. min. Summa non est dependentia, qua maior esse potest; at vero creatura ad actus singulares physice non praedeterminata minus a Deo pendet, quam ea, quae praedeterminata foret; ergo debita creaturarum a Deo dependentia sine physica praemotione stare non potest. Praeterea; quomodo

Deus voluntates creatas, quocumque vult, flecteret, atque earum etiam liberrimas actiones certissime praevideret, nisi eas ipse ad agendum physice praemoveret? Nam sine praemotione physica actiones liberae minime fixae erunt, sed contingentes omnino respectu Dei, nihilque erit, quo certo praecognosci queant.

Respondent I.° Sine praedeterminatione physica perfectissime intelligi, causam secundam liberam pendere a Deo tum in fieri et in esse per creationem et conservationem, tum in operari per concursum. II.° Seclusa praemotione physica Deum intelligi primum humanae voluntatis motorem, quatenus illam praemovet ac praedeterminat tum ad bonum in genere per innatum felicitatis amorem, tum ad obiecta singularia, quaecumque ab intellectu bona repraesentantur per motus *primo primos*. III.° Actionem liberam, etiam ut libera est, pendere Deo, quatenus creatura libere agens non habet vim bene agendi nisi a Deo, nec potest illam exercere nisi dependenter ab ipso. IV.° Admitti quidem debere maximam creaturae a Deo dependentiam, sed ita ut illaesa remaneat libertas; dependentia autem, quae oritur ex praemotione physica, tolli, aiunt, vim omnem agendi omnemque essentiam actus liberi. V.° Deum sine praemotione physica posse flectere voluntatem humanam, quocumque voluerit, et omnes actus liberos certissime praevidere. Ad id enim satis est, si Deus noverit, quid creatura actura sit in tali vel tali circumstantia, tali aut tali modo excitata. Quo cognito potest Deus adhibere media, quorum auxilio voluntas factura est re ipsa et libere, quod ipse vult. Ad-

dunt praeterea, praemotionis physicae patronos vocibus obscuris sibi et aliis persaepe fucum facere: quaerendumque ab ipsis, quid sit pendere a Deo. Si hac voce significetur, creaturis nullam inesse per se operandi facultatem, sed Deum proprie loquendo esse facultatem activam creaturarum, hoc ipsum est, quod quaeritur, metaque est petitio principii. Sin autem pendere in operando significet, Deum posse vim operandi creaturae detrahere, impedire et dirigere, prout vult, quod quidem nemo negaverit, qui Deum agnoscit, iam adlatum in argumento axioma non probat, Deum per physicam praemotionem actionum creaturarum proprie auctorem esse. Et certe, inquiunt, ut summam Dei in omnia sua opera potestatem agnoscamus, non videtur necesse ipsi ea tribuit, quae a creaturis fiunt; sed tantum, quemadmodum quidquid habent creaturae, id a Deo acceperunt, id etiam Deo volente posse amittere, nec suis facultatibus inscio aut invito Deo posse ullo modo uti. Hoc posito satis a prima causa pendere intelliguntur, neque ulla tatione divinae potentiae subtrahuntur. Igitur speciosus ille creaturarum a Deo dependentiae praetextus, quo probare nituntur thomistae, omnia a Deo solo active et proprie fieri, plane, inquiunt, inanis est. Praeterea tantum abest, subiiciunt thomistarum adversarii, ut haec praemotionis physicae opinio divinam gloriam extollat, quemadmodum eius fautores iactare solent; quin potius divinis perfectionibus aliquid detrahat. Dum enim ita deprimuntur opera divina, ut machinam perpetuo movendam imitari videantur, divinae gloriae non satis consultum esse aiunt. Ec-

quis enim horologium, quod fune circumducto vi elaterii sui aut ponderis horas sine alio subsidio demonstrat, ei non anteponat, quod idem non praestare, nisi quis perpetuo indicem digito moveret?

Quartum argumentum. Deus conservat omnes creaturas creatione continuata, ut diximus; ergo Deus omnes creaturas in omnibus suis actibus physice praedeterminat ac praemovet. Prob. cons. 1.º Deus per conservationem continuo creat animam, ac proinde singulis momentis eam totam cum omnibus suis actibus ac determinationibus creat; ergo Deus mentes humanas omnesque substantias physice praemovet. II.º Deus omnes actus ac determinationes mentis nostrae conservat; sed conservatio non est nisi continuata creatio; ergo Deus creat omnes nostras actiones atque determinationes non solum eo tempore, quo sunt sed eo primo instanti, quo incipiunt esse; ergo Deus praemovet physice. Nam physice praemovere est nostras determinationes physice operari et creare.

Respondent 1.º: hoc argumentum esse *ad hominem*, et nihil probare adversus eos, qui conservationem dicunt non esse cum creatione proprie dicta confundendam. II.º Nihil etiam probare adversus eos, qui fatentur quidem, conservationem esse continuatam creationem sed substantiae tantum et facultatum ipsius naturalium; eam vero non immediate ad actus ipsius a substantia productos extendi debere. III.º Posito, quod Deus conservet non solum potentiam agendi, verum et actus ipsos, ac proinde quod immediate concurrat cum creaturis, ipsosque actus creatione producat; inde tamen non probatur praemotio physica, quia creatio illa

actuum seu concursus non est praeuius sed simultaneus et concomitans. At praedeterminatio seu praemotio, ut nomen ipsum praesefert, debet esse praevia. Ergo ad conservationem actuum non requiritur praemotio physica, sed sufficit concursus simultaneus. Verum haec ultima responsio, nullo modo videtur argumento proposito satisfacere. Nam ut valide instant thomisthae, posito, quod Deus immediate creat actus quoscumque creaturorum, seu quod idem est, immediate cum iis concurrat, certe nihil est in iis actibus, quod non sit a Deo productum ac creatum. Si autem in iis nihil est a Deo non creatum, omnis creaturae in operando determinatio atque actio est effectus Dei agentis ac creantis; ergo actio divina est praevia, saltem ea ratione, quae sufficit ad omnem vim praemotionis physicae stabiliendam. Nihil enim aliud potest praemotio physica facere, quam omnem creaturae determinationem et actionem creare. Praeterea inquit thomisthae, 1.º ut concurrat Deus ad hanc actionem, necesse est, ut sese determinet vel ut determinetur ad concurrentem potius quam non concurrentem. 2.º Id quod Deum ad concurrentem determinat, debet sumi ex parte creaturae, alioqui Deus per se ipsum solum, non determinatus a creaturis, eas determinaret ac praemoveret. 3.º Quod in creaturis est indeterminatum, non potest Deum ad concurrentem potius quam ad non concurrentem determinare; nihilum enim potest producere. 4.º Voluntas sine concursu absolute est sine actione et sine determinatione, quod fateri debent concursus immediati patroni, quum secundum eos sine concursu nulla possit esse actio

aut determinatio; ergo concursus non est concomitans ac simultaneus tantum sed praevius. Et quidem non a creaturis indeterminatis sed a semetipso ad concurrentem seu ad creandam actionem determinatur Deus. Nihil est in creaturis, quod Deum determinare possit: non facultas, quae est indeterminata ante concursum, quum non possit determinari sine concursu: non actio ipsa, quae ante concursum nulla esse potest.

*Proponuntur rationes, quibus impugnatur
praemotio physica ad actus liberos
naturales.*

Primum argumentum. Praemotio physica hos habet characteres inseparabiles. I. Antecedit omnem actum voluntatis. II. Datur ex solo Dei beneplacito. III. Est omnino necessaria ad omnes prorsus actus tam bonos quam malos. IV. Talem habet connexionem cum actu, ad quem datur, ut praedeterminatio ad actum et non actus sint duo impossibilia. V. Connexiones illius infallibilitas non repetitur ab aliquo externo, sed ab ipsa praedeterminationis natura, quatenus per se actum infert, et ex se est essentialiter coniuncta cum actu. De his characteribus consentiunt physicae praedeterminationes adsertores. Atqui Deus non sic praedeterminat voluntates creatas ad actus liberos ordinis naturalis. Nam talis praedeterminatio repugnat libertati, quod ita probant. Illud repugnat libertati, quod, si adest, adfert necessitatem agendi antecedentem, si non adest, adfert impossibilitatem agendi antecedentem; atqui talis est praedetermina-

tio physica, de qua agitur; ergo praemotio physica cum libertate omnino repugnat. 1.° Si adest, adfert necessitatem agendi antecedentem. Quod enim antecedit omnem voluntatis actum, et quo posito voluntas non potest non agere, adfert necessitatem agendi antecedentem, atqui praedeterminatio physica talis est, siquidem habet internam et essentialem connexionem cum actu, ad quem datur, ut patet ex ipsius characteribus mox adlatis; ergo quum adest, praemotio physica adfert necessitatem agendi antecedentem. 2.° Quum abest, adfert impossibilitatem agendi antecedentem. Nam illud, quum abes, adfert agendi impossibilitatem antecedentem, quod a voluntate est prorsus independens, et sine quo voluntas absolute non potest agere; atqui praedeterminatio physica talis est, ut patet ex 2.° et 3.° illius caractere; ergo quum abest, adfert impossibilitatem agendi antecedentem, idque eo magis repugnat, quod in actibus liberis et naturalibus Deus nobis facultatem vere activam concesserit actuum suorum dominam ita, ut re vera eos possit ponere vel non ponere ad libitum.

Respondent thomisthae, ad rationes libertatis non requiri facultatem agendi vel non agendi in sensu composito, sed tantum in sensu diviso, quam facultatem non tollit praemotio physica. Itaque, inquiunt, ut homo sub praemotione physica libert sit, minime necesse est, eum posse in sensu composito non agere eodem tempore, quo agit. Quemadmodum ut libere sedeat, non requiritur, eum posse simul stare et sedere, sed sufficit, ut sub praemotione physica semper conservet potentiam non agendi in sensu diviso, quemadmodum,

dum sedet, habet potentiam standi in sensu diviso. Reveta impossibile est, ut homo per physicam praemotionem ad agendum determinatus non sit determinatus in sensu composito. Praemotio enim physica actum ipsum, et ipsam determinationem ponit. Unde repugnat ut determinatio ponatur simul et non sit; sed tamen remanet semper potentia non agendi in sensu diviso.

Verum haec responsio futilis et merum effugium videtur thomistarum adversariis. Nam, inquiunt, quid aliud haec responsio clare significare potest, nisi hominem sub praemotione physica non posse re vera agere; vel tantum ei remanere potentiam ad non agendum, si tollatur praemotio, quemadmodum homo vinculis constrictus habet potentiam currendi, posito, quod ei eximantur vincula? An vero dices, hominem constrictum vinculis, quibus se expedire nequit in sensu composito, quamvis id possit in sensu diviso, liberum esse ad currendum, quia vincula illum non privant pedibus ex vi naturali currendi? In eodem sensu nec ipsa gratia necessitans a Calvino admissa tollerent libertatem. Tum enim vere diceretur, voluntatem posse abstinere ab actu in sensu diviso gratiae necessitantis; ergo quum in sensu composito praemotio physicae repugnet, hominem non agere; nulla remanet libertas. Quod ad paritatem hominis sedentis necessario in sensu composito; eam negant, quod in homine sedente necessitas sedendi sit tantum consequens, quia subsequitur liberam voluntatis determinationem, et oritur ab ipso voluntatis et libertatis exercitio. Contra vero necessitas agendi respectu voluntatis, quae physice praemotio

determinatur, foret necessitas antecedens, utpote quae oriretur ex principio antecedente. Praeterea homo, qui sedet, potest surgere, nec est necessario determinatus ad sedendum per aliquod principium necessario praemovens ad sedendum. Vnde potest priorem determinationem liberam mutare pro lubitu. At homo physice praedeterminatus ad agendum, hanc praedeterminationem non potest amovere, quum ab ipso non pendeat; quia sicut illius praesentiae, ita et absentia est independens a voluntate. Ergo ea praemotio libertatem prorsus destruit.

Reponunt thomistae, indifferentiam positivam remanere posse cum determinatione actuali etiam antecedenti; quemadmodum homo sapiens est actu et antecedenter determinatus ad vitam suam conservandam, et tamen in se sentit potentiam sese praecipitem agendi, quam certe repugnat ad actum reduci in sensu composito, seu quamdiu mente sanus erit. Quemadmodum ergo homo sapiens est antecedenter determinatus ad vitam conservandam ita, ut certissimum sit, fore, ut semetipsum volens atque lubens non occidat, et tamen liber est ad semetipsum occidendum; sic etiam licet homo sub praedeterminatione physica sit ad agendum antecedenter determinatus, fruitur semper libertate ad non agendum.

Sed thomistarum adversarii contendunt, in homine sano et sapiente nullam esse libertatem ad se ipsum occidendum, licet homo ille possit deinceps insanire, et semetipsum occidere. Nam homo non est liber ad prosequendum malum, qua malum; sed mors sine ullo emolumento, sine ulla ratione

respectu hominis sapientis est malum, qua malum; ergo homo sapiens non est liber ad semetipsum occidendum.

Secundum argumentum. Praedeterminatio physica facit Deum auctorem peccati, ac proinde hominem meriti atque demeriti incapacem. Nam ille est auctor peccati, qui creaturam indifferentem decreto antecedenti, efficaci et ineluctabili physice applicat ad peccatum; atqui per physicam praemotionem Deus hoc faceret, ut patet ex characteribus illius. Antecedit enim actum voluntatis: habet infallibilem cum actu, ad quem datur, connexionem: et ad omnes actus sive bonos sive malos necessaria est. Igitur praemotio physica facit Deum auctorem peccati, ac proinde reiici debet tamquam iniuriosa sanctitati divinae. Et quidem praedeterminatio physica tam facit Deum auctorem peccati quam auctorem boni operis. Nam secundum thomistas ideo Deus est auctor boni operis, quia ad ipsum praedeterminat motione antecedente et ex natura sua efficaci; atqui pariter praedeterminat ad malum opus per similem motionem antecedentem et ex natura sua efficacem; ergo si Deus praedeterminaret actiones liberas creaturarum, esset auctor peccati.

Neque dicant, Deum praedeterminare tantum ad physicum et materiale peccati, non vero ad moralitatem seu ad formale peccati. Quum enim detur a Deo praemotio physica ex propria determinatione et independentem a creatura, positaque praemotione, non possit non poni tum physicum, tum morale peccati, sequitur, Deum praedeterminando physice creaturam esse proprie auctorem